

Artikel i Bohusläningen måndagen den 1 november 1937

Vittberesta bohusläningar berätta.

Upplevelser under 30-årig vistelse i Belgiska Kongo.

Kapten Elmer Göransson.

Folk och sedvänjor under ekvatorns glödande sol.

Kapten Elmer Göranssons hem är fyllt av troféer och minnen från hans mångåriga vistelse i Belgiska Kongo. Panterhundar, elefantbetar och flodhästhorn minna om lyckade jakter och på väggarna hänga massor av vapen och masker. Det är väldiga bilor av järn, som är nålvassa. Spetsen är försedd med hullingar och giftet är alltså lika starkt verkande som då det tillverkades. De har nämligen undersökts vetenskapligt, varvid detta ganska förbluffande faktum konstaterades.

Små prydnadssaker i elfenben och ebenholts visa prov på negrernas konstnärliga talanger och en argt grinande fetisch måler om deras religiositet och vidskeplighet. Miljön är således den rätta. Man har en smula av en fjärran, primitiv värld alldeles inpå sig.

Och så börjar kapten Göransson berätta ...

- Jag började mitt egentliga sjömansliv som jungman på dåvarande göteborgsskutan "Lord Palmerstone", där kapten C. G. Johnsson var styrman. Vi gjorde ordentliga långturer från Göteborg bortåt Västindien och till andra fjärran farvatten. Sedan kom jag med barken "Karl Johan" av Fjällbacka. Den resan gick en smula olyckligt. Vi havererade nämligen i Ålands hav och tog oss med nöd in till Göteborg för reparation.

- Nästa skuta var "Karl Fredrik", också det en bark från Fjällbacka. Vi lastade i Östersjön på Marseille och där var jag med om stora koleraepidemien 1894, varvid kaptenens liv skördades.

- Glasgow-skutan "Largo-Bay", seglade jag även med i min ungdom, en utomordentligt vacker och snällseglande bark. Med den dubblerade jag första gången Kap Horn. Vi höllo på i fyra veckor i rykande storm innan vi kom runt. Sjön gick hög och luften var som fylld av isnålar. Så den seglatsen glömmar jag inte fast det är länge sedan dess.

- Julen 1894 låg vi i Oregon och firade helgen där och sedan bar det av till Queenstown på Irland, återigen runt Kap Horn, en resa som tog 169 dygn i sträck.

- Så for jag hem och läste till styrman i Göteborg samt året därpå till kapten. Då hade vi hunnit fram till 1898. Sedan jag gjort en resa till Rio de Janeiro och San Domingo på Haiti på barken "Sigyn" av Göteborg, var mitt segelfartygsliv slut och jag trampade därefter däck på flera ångbåtar med Göteborg som hemort.

Den första och enda förlisningen.

Kapten Göransson klarade sig således undan förlisningar? spørjer intervjuaren.

- Javars, men jag hade redan då varit med om en. Jag är nämligen född ombord på ett amerikanskt fartyg, där min far var kapten, briggen "Edith". När jag var fyra år gammal måste vi söka skydd för en häftig orkan vid en liten plats i Västindien. Då bräckte fartyget ankarkättingen och drev i land. Jag minns svagt hur vi hjälptes ner i skeppsbåten, min lilla syster och jag och hur vi bärgades över på ett annat fartyg i närheten. "Edith" gick förlorad

och vi måste fara hem. Min far dog senare i Portorico. Mina barnaår tillbringade jag i min mors hem i Blekinge, men fjorton år gammal kom jag till min farbror på Hjärterön och 18-årig gick jag till sjöss igen. Se, sjön drog trots allt.

Besvärlig navigering på Kongofloden.

- År 1903 sökte jag och fick arbete i Kongostatens tjänst, fortsätter kapten Göransson sin berättelse. Jag kom i land i Boma och blev först second, det vill säga styrman, på en av ångarna på Kongofloden, som trafikerade sträckan mellan Leopoldville och Stanleyville, omkring 1,890 kilometer. På den tiden, när vi endast navigerade på dagen, tog det mellan 18-20 dygn uppför floden, medan vi avverkade sträckan på tio när vi gick nedåt.

Hurudan är floden att navigera på?

Besvärlig: Den är hela vägen uppfylld av talrika öar och sandbankar som ständigt ändra läge. Det var att "treva" sig fram. Ständigt måste ett par sitta framme i fören och loda djupet. Och för varje tur var det att ändra på kartorna; som man gjort upp. Nedanför Leopoldville finns en rad stora vattenfall och det har sina risker att båten skall driva ur kursen och följa med strömmen. Den blir snart starkare än maskinen. På så sätt har flera båtar förlorat manövreringsförmågan och förlist.

Genom det mörkaste Afrika.

- Efter 10 månader fick jag min första båt, berättar kapten Göransson vidare. Jag gick då på Lukeniefloeden, som är en biflod till Kongofloden. Under 1½ år hade jag denna trade genom det mörkaste Afrika, som på den tiden inte var på långa vägar så civiliserat som nu.

Det var mycket intressant. När vi ibland på kvällarna lade till vid de små negerbyarna höllo folket ofta sina fäster där. Om månen samtidigt sken var det en oförglömlig syn att se de dansande krigarna mellan de flammande eldarna och den tropiska regnskogen runt om.

Vi förde ned gummi, elfenben och kopalkåda från lastplatserna längst upp i floden till Kwamouth. Några pängar existerade inte före 1910 utan alla affärer skedde genom byteshandel. Infödingarna fingo salt, pärlor, mässingsstänger o. tyger i utbyte mot sina värdefulla varor. En och annan hövding erhöll ett gevär, men bara gamla mynningsladdare, negrerna vore nämligen förbjudna att bära modärnare vapen. Myntsystemet infördes 1910, då Kongo blev belgisk koloni.

Det var ganska viltrika trakter, där man bland annat kunde skjuta bufflar, elefanter, flodhästar och antiloper. Obehagligast voro krokodilerna, som funnos i massor på bankarna och längs stränderna. Det var ibland hejare, på upp till sex meters längd och de voro oerhört snabba när de nattid lågo på rov och en intet ont anande neger nalkades. Leoparder och apor fanns det förstås också gott om.

Krokodilhistorier.

På tal om krokodiler var jag med om en otäck historia, då jag en dag med min båt sökte efter några bojar, som slitits från sina ankare av flytande gräsöar. Jag upptäckte plötsligt ett föremål som flöt på vattnet nära stranden. Det drog under ytan och kom upp igen. Jag blev nyfiken och styrde närmare för att se efter vad det var. Döm om min häpnad då jag upptäckte en vit man omgiven av fem stora krokodiler, som slet i honom. Jag skyndade efter geväret och knäppte tre av bestarna innan vi hunno fram. Från en båt, som var förtöjd vid sidan, togo vi mannen ombord. Två av odjuren höllo igen, men efter en kula i huvudet på den ena gav sig den andra iväg.

Krokodilerna hade då bitit av högra armen och huvudet på mannen hängde kvar endast vi nacksenan. Han var död. På vänstra ringfingret satt en vigselring. Jag förde honom ned till Bandundu, där han identifierades som en engelsk handelsagent, som dagen förut kantrat med sin pirog på en utflykt mycket längre uppåt floden. Det hade varit ett stort sällskap, däribland

modern med barnvagn och barn. Han hade lyckats rädda alla i land, men efter sista turen dukade han själv under och blev ett offer för de blodtörstiga krokodilerna.

Hur är det med fåglarna, som påstås varna krokodilerna när fara nalkas?

Vi kallar dem krokodilväktare och det har nog sin riktighet, säger kapten Göransson. När krokodilen sover har den alltid munnen öppen och då promenera fåglarna, som äro ungefär så stora som en stare här i Sverige, omkring inne i munnen och picka upp diverse godsaker, som fastnat mellan tänderna på krokodilerna. De äro inte ett dugg rädda.

På samma sätt finns en hägerart, högväxta, granna fåglar, som följer buffelhjordarna och slår sig ner på ryggen på de stora djuren, där de plocka åt sig bromsar o. dyl. Man ser på långt håll var en buffelhjord befinner sig tack vare dessa fåglar. Buffeln själv är dold under gräset på savannen, men fågeln seglar fram ett gott stycke över. Fåglarna äro emellertid fridlysta.

För att återgå till krokodilerna lägga dessa ägg, som de gräva ner i sanden. Det är läcker spis för infödingarna. De små krokodilungarna äro genast de komma ur äggen ilska och sticka direkt ner i vattnat. De växa rätt fort tills de bli ungefär en meter långa, sedan går det betydligt långsammare.

Om fiskar, apor och negrer.

- Fanns det fisk i floderna?

- Gott om fisk, däribland en stor hejare, som kunde bli omkring 1½ meter lång och kallades Captain. Den smakade ungefär som gös eller helgeflundra, var nästan fri från ben och med utomordentligt gott kött. Vidare fanns braxen, abborre och ett slags karpfiskar för att nu nämna några i högen.

Av apor var gott om chimpanser och babianer samt en mångfald arter markattor. I början av min tjänst hände det ofta att vi måste skjuta markattor och äta, när vi befunno oss i det inre av landet. Köttet smakade ungefär som kanin. Babianer voro de mest upptågsaktiga och besvärliga, som det gällde att se upp för. På portugisernas småkrogar gingo de ofta fritt omkring på golvet och så fort de kommo åt knyckte de ett glas eller en butelj och tömde innehållet. Det gällde att se upp för dem om man ville ha sina drinkar i fred.

- Och negrerna?

- De gingo på den tiden nästan alldeles nakna. Som prydnad användes tatuering och så stucko flickorna gärna patronhylsor av mässing genom öronen. Det ansågs vackert. I de nordöstra delarna fanns kvinnor, som stucko stora träplattor genom över- och underläpparna. De sågo precis inte snarvackra ut.

- Folket var hyggligt?

- Åja, det kan man säga. Kongonegrerna räknas också för betydligt fredligare än sina släktingar längre in i landet.

- Hur gick äktenskapet till?

Kapten Göransson ler:

- Den unge mannen köpte sig gärna en flicka. Manbarhetsriter när gossarna upptogos i männens krets fanns även. När det var riktigt festligt bryggdes palmvin och sockerrörsöl, som dracks i stora kvantiteter och var nog så starkt.

- Språket?

- Det är franska. Varje stam har annars sin dialekt, men bangala talas numera mest längs hela floden.

Striderna vid Ouessou och Zimu.

Från Lukeniefloden flyttades kapten Göransson över till Kassai-floden på en större båt, som han förde en sträcka av 1 300 km. Sedan återvände han till Kongofloden, men nu som skeppare på allt förnämligare flodångare. Och så randades slutligen det ödesdigra krigsåret 1914.

Jag var just färdig att resa hem efter min 3-åriga tjänst på de stipulerade sex semestermånaderna, när kriget förklarades. Jag stannade då kvar. Min båt, den snabbaste på floden, Luxembourg hette den, alarmerades och jag fick transportera upp soldater mot gränsen längs Ubangifloden. Vid Ouessou och senare vid Zimu kommo vi kontakt med tyskarna och där fick jag elddopet. Båten besköts med flera kulsprutor. Hytter och skorsten genombrändes. Det var att sitta på huk bakom skyddsplåten. Men även genom den slog kulorna och vi fingo många döda och sårade ombord. Trupperna stodo under befäl av en fransk general och vi avancerade framåt mycket försiktigt. Det dröjde heller inte länge förrän vi lyckades driva tyskarna på flykten inåt skogen. I januari 1915 hade vi rensat hela gränsen.

Kapten Göransson talar just inte mycket om sina krigsupplevelser, men att han skötte sig med heder förmåler den tapperhetsmedalj, Belgiska krigskorset, samt Belgiska Kronorden och franska Hederslegionen, som han erhöll, sedan han återvänt till Sverige.

Kapten Göransson efterträdde Hoppenrath från Uddevalla.

I augusti 1915 for Göransson ännu en gång till Kongo mitt under brinnande krig i sällskap med sin maka. Det var en spännande tur över Nordsjön. London hade just luftbombarderats och man fick ligga där en månad innan det var möjlighet att få en lägenhet över till Boma.

1917 blev kapten Göransson hamnkaptan i Leopoldville och efterträdde då en gammal Uddevallabo, som likaledes skapat sig namn och rykte i denna avlägsna del av världen, nämligen Axel Hoppenrath, son till gamle doktor Hoppenrath. Hoppenrath j:r dog 1932. Efter att en tid ha varit anställd i den hydrografiska tjänsten, varvid kapten G. bland annat prickade ut farleden i Kassaifloden, avlöste han 1926 Hoppenrath som skeppsfartygsinspektör för hela belgiska sjöflottan i övre Kongo samt som t.f. chef för hydrografiska tjänsten, en plats som han innehade till 1932, då han drog sig tillbaka efter en väl meriterad tjänst, som belgierna i mycket hög grad visat sig uppskatta. Han var då samtidigt hamnkaptan i Leopoldville; innehade med andra ord den högsta tjänsten inom marinen i Belgiska Kongo.

Jordlopporna loppor att se upp för.

Samtalet kommer i fortsättningen att röra sig om spridda ämnen från Kongo.

Ursprungligen utgjordes de vita på flodångarna av kaptenen, styrmannen och två maskinister samt hovmästaren. Numera har man t. o. m. svarta skeppare på de mindre båtarna. En av kapten Göranssons uppgifter under de senaste åren var just att examinera sådana infödda kaptener.

Alla tunga varor bäres på huvudet. Att se en inföding balansera en låda öl om 80 kilo är inte ovanligt. Hon hade en liten kudde under och går stadigt och säkert. Negerna äro ju också kända för sina hårda skallar men sköra smalben.

Julaftnarna samlades man för det mesta på restaurangerna och hade det nog så revligt. Helstekt gris duger ju nästan lika bra som lutfisk. Cypresserna fick ersätta granar.

Under sin Kongotid hade kapten Göransson tillfälle att ha många förnäma herrar som passagerare, såväl ministrar som guvernörer.

- De obehagligaste djuren?

- Moskiter och tse-tse-flugor fanns gott om och dem fick man se upp för. En del giftiga ormar, som höllo till både i vattnet och i skogarna, vore ju inte heller trevliga att råka ut för.

Skorpioner och tusenfotingar ge otäcka bitt och man gör bäst i att vränga fickorna och vända på skorna innan man sticker händerna eller fötterna i dem. Jordlopporna äro likaledes otrevliga passagerare. De äta sig in i fötterna vid naglarna eller i den hårda huden i hämlarna.

Man upptäcker dem i allmänhet tack vare den intensiva klådan. Då är säkrast att ta fram kniven och skära ut dem. De äro inte mycket större än ett snuskorn, men får de sitta kvar lägga de ägg, som bildar liksom en ljusare påse omkring själva moderdjuret. Tar man dem inte då heller sprida sig larverna med blodet in i kroppen och ge anledning till blodförgiftning

och död. En belgisk missionär hade ämnat föra en levande sådan där jordloppa med sig hem till England. Han kom inte längre än till Bruxelles innan han dog. Man ser ofta infödingar med halva eller helt bortfallna tår, vilket orsakats av jordlopporna.

Infödingsseder.

För att återkomma till infödingarna var det värsta för skepparen ombord i början att få dem att iakttaga bestämda mattimmar. De ville äta när det föll dem in och nästan alltid. Ibland sköt jag en flodhäst och styckade köttet mellan dem. Då blev det fest. På kvällen tände de sina eldar och stekte godbitarna och sedan åto de så länge de orkade. Nästa morgon brukade de dyka upp med eländig uppsyn och tigga engelskt salt. Då hade de fått magknip. Numera avlönas de emellertid i vanlig ordning och få skaffa maten själva.

Kommo de åt rökte de gärna hampa, vilket var strängt förbjudet. Hampan gick nämligen upp i huvudet och kom dem att slöa till. De lågo ett tag som döda, men vaknade plötsligt upp och fattades av vilt raseri. Då kunde de dra sina knivar och gå till angrepp mot den som stod närmast. De blevo fullständigt galna. Så fort vi upptäckte någon som dalade av var det därför att belägga honom med fängsel och överlämna honom till polisen vid närmaste tilläggsplats.

Negreerna rökte i pipor, buteljer och kalebasser fyllda med vatten. Hampan odlades ute på savannerna i närheten av byarna, så den var inte lätt att upptäcka. Ibland plockades tobaken ur cigarettorna och hampan lades uti i stället.

Kongo är ett mycket rikt land. Där finns inte bara koppar, tenn och stenkol utan även guld, diamanter, radium och kobolt. Och så får naturligtvis den stora flodens väldiga krafttillgångar i en framtid ännu större betydelse än vad de redan ha.

- Hårt och arbetsamt har livet väl ibland gestaltat sig där nere under ekvatorn, slutar kapten Göransson, när han räcker handen till avsked, men det har varit spännande och omväxlande och nu har man ju minnena kvar att glädjas åt. Det är inte det minst betydelsefulla.

Cox.